1 Inleiding

1.1 Schrijven moet (soms)

'Schrijven moet', zo wordt weleens beweerd, en dat geldt zeker als het gaat om het concipiëren van een paper of een scriptie die ook onder de naam thesis bekendheid geniet. Het schrijven van een paper is een klus die voor veel studenten te overzien zal zijn, hoewel zo'n opdracht gemakkelijk kan ontsporen, bijvoorbeeld omdat de auteur er niet in slaagt om een compact verhaal met voldoende diepgang op papier te krijgen. De opdracht die het schrijven van een scriptie is, komt meestal pas tegen het einde van de studie in het vizier. Het vormt bijna altijd een van de laatste onderdelen van de opleiding: de kroon op het werk, die toegang verschaft tot de felbegeerde academische graad. Maar voor heel wat studenten is het schrijven van deze 'meesterproef' of van een andere verhandeling een karwei waar tegenop wordt gezien en niet zelden is sprake van een voorspoedige zwangerschap die wordt gevolgd door een zware bevalling.[1] Zowel bij het schrijven van een paper als bij een scriptie gaat het in ieder geval om een activiteit waarbij het niet meer aankomt op het reproduceren van het in de studieboeken verkondigde en het anderszins geleerde, maar op zelfstandigheid en – voor wie de smaak te pakken krijgt – eigen creatieve inbreng. Dat klinkt misschien enigszins verheven, maar wie zichzelf de tijd gunt, zal merken hoe aangenaam en interessant fiscaal onderzoek kan zijn.[2] Een meer dan aardige bijkomstigheid is dat de schrijver zich (voor het laatst?) vrij mag weten van externe druk; een opdrachtgever die 'ergens op uit is' ontbreekt immers (wat dat betreft kan de universiteit de laatste 'vrijplaats' worden genoemd).

1.2 Begrip en belang van fiscale methodologie

De vraag is hoe de exercitie, die het schrijven van een werkstuk op fiscaal terrein is, moet worden aangepakt. Is er een vast (of zelfs geheim) recept of vaste methode beschikbaar die resulteert in een verantwoord resultaat? Het is wellicht enigszins teleurstellend om

1 Zie hfdst. 11.

2 Hoogleraar aan de Universiteit Leiden C.J.J.M. Stolker meent dat studenten vaak niet weten dat hun scripties 'eigenlijk *onderzoekscripties* zijn' ('Over de toekomst van het juridisch onderwijs', *Ars Aequi* januari 2013, p. 78).

te vernemen, maar zoiets bestaat naar mijn mening niet. Wel hebben zich, laat ik zeggen, (fiscale) methodologische noties of principes gevormd die, als zij worden gevolgd, het proces, dat het doen van onderzoek op fiscaal terrein is, in goede banen kunnen leiden. In dit kader wordt wel gesproken over fiscale methodologie. Dit begrip is in de literatuur niet scherp afgebakend. Zo heeft een prominente rechtsgeleerde jaren geleden een bundel (door hemzelf eerder gepubliceerde) artikelen over fiscale methodologie laten verschijnen, maar de lezer moet zelf raden wat de auteur daaronder verstaat.[3] Er zijn er die fiscale methodologie reserveren voor onderzoek naar – wat wordt genoemd – de grondslagen van het belastingrecht. Mijn voorkeur gaat ernaar uit om het begrip fiscale methodologie in de meest algemene en ruime zin op te vatten, namelijk als de weg(en) naar betrouwbare fiscale kennis.[4] Deze omschrijving stemt overeen met de oorspronkelijke Griekse betekenis van het woord methodologie.[5] Het gaat (dus) – anders geformuleerd – om de wegen waarlangs het gewenste eindpunt bereikt kan worden, een handelingsleer waarmee de uitvoerder zich kan verantwoorden, terwijl methodieken (methoden) de concrete stappen aangeven.[6] De wegen waarlangs fiscale kennis kan worden verworven, lopen nogal uiteen en (ook) een onfeilbare methode van kennisverwerving bestaat niet. Daarnaast moet worden gezegd dat de totstandkoming van een goed wetenschappelijk product niet (alleen) afhangt van de gebruikte methoden, maar vooral berust op kennis, intuïtie, doorzettingsvermogen,[7] ervaring, creativiteit en *out of the box*-denken.[8] Het uiteindelijke resultaat van het onderzoek (de 'theorie'), en dat is het belangrijkste, moet overtuigen en bestand zijn tegen kritiek uit het (wetenschappelijke) veld, alsmede op houdbaarheid en aanvaardbaarheid kunnen worden beoordeeld.[9] Maar als het gaat om het doen van fiscaal-wetenschappelijk onderzoek en de schriftelijke verantwoording daarvan, zijn er wel wat procedures en conventies te onderkennen die bijdragen aan een resultaat dat verantwoord is. Deze werkmethoden (en technieken) komen in de volgende hoofdstukken aan de orde, dat wil zeggen na par. 1.3, een paragraaf waarin de lezer enkele preliminaire gedachten worden meegegeven.

---

3 Ch.P.A. Geppaart, *Op zoek naar belastingrecht. Een bundel artikelen over fiscale methodologie*, Tilburg: Boekhandel Gianotten 1989.

4 'Methodologie is een wetenschap die zich bezighoudt met het onderzoek naar de wegen waarlangs, dus via methoden, bepaalde doelen het beste kunnen worden bereikt', aldus M.R. Reuvers, *Methodologie in het fiscale werkveld*, Belastingdienst Opleidingen ca. 1990, p. 30.

5 H.Ph. Visser 't Hooft, *Filosofie van de rechtswetenschap*, Leiden: Martinus Nijhoff 1988, p. 66.

6 Met deze formulering is ook de verhouding tussen methodologie en methode aangegeven. Zie R.W.M. Giard, 'Law and medicine: dokteren aan het recht', *WPNR* 2011/6912, § 6.

7 Ellen de Bruin, 'Stug doordenken voor een idee', *NRC Handelsblad* 8 september 2012, p. 6 van de wetenschapsbijlage.

8 C.E. Smith e.a., 'Criteria voor goed rechtswetenschappelijk onderzoek. De omgekeerde route', *NJB* 2008, afl. 12, § 3.

9 Vgl. M.W. Hesselink, 'De Tilburgse inquisitie', *NJB* 2007, afl. 33, p. 2086-2087.

1.3 Modelbouw of creatieve daad?

Het uitvoeren van het onderzoek kan stellig een avontuur worden genoemd en zij behoeft bepaald niet eenzaam te zijn, omdat studenten worden begeleid door een hoogleraar of andere docent die richting aan het onderzoek zal (kunnen) geven (zie daarover hfdst. 10). Ook zijn er talloze 'zelfhulpboeken' en andere – door de universiteit in het leven geroepen – handleidingen in omloop. Het kan goed zijn om daar kennis van te nemen,[10] maar de veelheid aan suggesties, die soms met elkaar lijken te wedijveren als het om de mate van gedetailleerdheid gaat, kunnen er ook voor zorgen dat de moed de student in de schoenen zakt. Overigens bevatten dergelijke geschriften soms aanbevelingen die moeilijk zijn te volgen. Zo vermeldt een nog niet zo lang geleden verschenen instructie die 'een leidraad voor het verrichten van onderzoek' wil zijn, dat een student zich moet onthouden van 'subjectieve oordelen'. Maar als dergelijke oordelen persoonlijke opvattingen vertolken, zijn zij, mits naar behoren gefundeerd, meer dan welkom (overigens kunnen ook ongenuanceerde standpunten werfkracht bezitten en het vermogen hebben discussie uit te lokken; zie nader over het belang van argumentatie par. 4.2 en hfdst. 7). Uiteraard kan het, voor wie een onderwerp met potentie in het vizier heeft (zie daarover hfdst. 2), een hele toer zijn om een brug te slaan naar een adequate probleemstelling (hfdst. 3); bij het maken van die slag kunnen bedoelde gidsen beslist goede diensten bewijzen.
Een andere vraag is of studenten niet te veel worden aangemoedigd om gangbare wegen te bewandelen. Het zou goed zijn als zij ook eens een andere invalshoek kiezen en los proberen te komen van de voorgeschreven opbouw[11] en andere 'confecties'. Wie modelschrijverij links laat liggen, vergroot de kans dat een product wordt opgeleverd dat het predicaat bekoorlijk kan verwerven.[12] Degene die daar open voor staat en – zonder de inhoud geweld aan te doen – meer ruimte wil geven aan de creatieve – zelfs kunstzinnige – daad die schrijven ook is, kan zich bijvoorbeeld laten leiden door de vier zuilen van proza die een gerenommeerde schrijver, het betreft Gerard Reve, tijdens een Leidse collegecyclus heeft gepropageerd.[13] Deze colleges bevatten een aantal meer dan inspirerende 'wetten' over compositie en woordgebruik die, als zij met beleid worden toegepast, ook voor fiscalisten bruikbaar zijn (zie daarover hfdst. 8). Wie

10 Een aanrader is: https://artikel104.nl/bachelorwerkstukken.

11 Zie hfdst. 5 ('Denken over compositie').

12 L.J.A. Pieterse, 'Zicht op kwaliteit van fiscale publicaties' (Opinie), *NTFR* 2017/773, p. 1-5, behandelt – op een wat losse, associatieve manier – enkele relevante kwaliteitsindicatoren, zoals de vraagstelling, andere methodologische aspecten, alsmede originaliteit en toegankelijkheid van het werk.

13 Gerard Reve, *Zelf Schrijver Worden*, vierde druk, Amsterdam: De Bezige Bij 2011, p. 33 e.v. Zie daarover ook: Nop Maas, *Gerard Reve. Kroniek van een schuldig leven. Deel 3 – De late jaren (1975-2006)*, Amsterdam: G.A. van Oorschot 2012, p. 253.

(op deze manier) creatief durft te zijn en bijvoorbeeld met een betrekkelijk compact,[14] maar interessant essay op de proppen komt (dat kan worden gepubliceerd[15]), verdient waardering. Het zou te prijzen zijn als universiteiten deze invulling van een paper of scriptie ondersteunen.

14 De meeste scripties zijn veel te lang om de lezer in vervoering te brengen. Zij lijden niet zelden aan een vorm van fiscale obesitas, zoals een collega dat eens treffend noemde. Toch zijn het doorgaans deze op boekwerken lijkende scripties, waaraan ongetwijfeld meer dan een paar maanden is gewerkt, vaak ook door studenten die al wat langer studeren, die in de prijzen vallen (zie par. 12.3). De retorische vraag is of dat een goede zaak is.

15 Zie daarover ook hfdst. 12.